

tan ile Diyârıncel arasında bulunan iki şehrin adıdır. İbnü'n-Nedîm'in "el-Basrî" kaydına dayanarak Abbâd'ın Basra Saymerası'ndan olduğunu söylemek mümkündür. Ancak onun Hûzistan Saymerası'ndan olduğu da ileri sürülmektedir (bk. *Elr.*; 70).

Abbâd, Hişâm b. Amr el-Fuvatî'nin talebesi oldu ve onun düşüncelerini benimseyerek Ebû'l-Hüzeyl'den beri devam eden diğer Basra Mu'tezilesi'nin ana temayüllerine karşı çıktı. Bu sebeple Ebû Ali el-Cübbâr ile oğlu Ebû Hâşim ve Kâdî Abdülcebbar gibi Mu'tezile âlimleri tarafından tenkitlere mâruz kaldı. Ebû Hâşim'in Abbâd b. Süleyman'ı tenkit etmek için müstakil bir eser yazdığı bilinmektedir. Abbâd'ın İbn Küllâb el-Basrî ile münazaralar yaptığı ve onu düşüncelerinden dolayı Hıristiyanlık'la suçladığı rivayet edilmektedir.

Abbâd'a göre duyular beş değil, yedidir. Elem ve lezzeti hissetmek de iki ayrı duyudur. Abbâd, kâdemin Allah'ın zâtının daima var olduğu anlamına geldiğini belirtmiş, Allah'tan önce bir varlığın bulunmadığı görüşünü reddederek böyle bir kıyaslanmanın dahi câiz olamayacağını ileri sürmüştür. Allah'ın birliği sayı mânasında anlaşılamaz, sadece zâtını övmek için O'na "bir" (vâhid) denilebilir. Ona göre Allah hay, âlim ve kâdirdir; fakat zâttan ayrı birer kavram (sifat) olan hayat, ilim ve kudret O'na nisbet edilemez. Diğer bütün ilâhî isimlerde de durum aynıdır. Allah var olacağını bildiği varlıkları yaratmaya muktedirdir. Fakat O'nun hakkında, "Var olmayacağını bildiği şeyleri yaratmaya muktedir" denmez. "Allah binefsîhi veya bizâtihi âlim, kâdir ve diridir" diyenleri reddeden Abbâd, nefis ve zât kelimelelerinin kullanılmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Abbâd, "Allah'ın yüzü, elleri, gözleri ve yanı (vech, yed, ayn, cenb) vardır" diyenleri de reddetmiş ve teşbihî andıran bu tür sıfatları ihtiva eden âyetlerin ancak Kur'an âyetleri olarak kıraat edilebileceğini, fakat bunların tefsir ve te'vil edilebilecek bir mânası bulunmadığını savunmuştur. Ona göre yaratıcı ve rızık verici (hâlik, râzık) gibi fiilî sıfatların kâdîm veya hâdis olduğu hakkında da herhangi bir hüküm vermek doğru değildir. Abbâd imanı, küfrü, şerri ve insanların kötü dediği şeyleri Allah'ın yaratma gücünün bulunmadığını iddia etmiş, onun her fiilinin "câiz kategorisi"ne girdiğini, fiilinde salâha riayet etmemesinin ise câiz ol-

madığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Allah'ın âhirette vereceği bir sevaba karşılık (ıvaz*) olmaksızın kullarına elem vermesinin güzel bir fiil olarak nitelenebileceğini kabul eder. Ona göre nübüvvet, işledikleri amellerin sonucu olarak peygamberlere verilmiş bir mukâfattır. Hissî mucizeler peygamberliğin delili olamaz. Çünkü asânın yılana dönmesi, ayın ikiye bölünmesi birer arazdır. Arazlar ise bu konuda delil olmaz. Günah işleyen kimse tövbe etse de işlediği günahın cezasından kurtulamaz. (Abbâd'ın diğer görüşleri için bk. Eş'arî, *Mağâlât*, "Fihrist", s. 640-641.)

Abbâd b. Süleyman'ın yazdığı eserler, İbnü'n-Nedîm'in belirttiğine göre, *Kitâbü'l-inkâr en yaḥluka'n-nâs ef'âlehum*, *Kitâbü teşbîti delâleti'l-a'râz*, *Kitâbü işbâtî'l-cüz' illezi lâ yetecezze* ve *el-Ebvâb*'dir. Ebû Hâşim'in, bu son eseri nakz ve reddettiği rivayet edilmektedir.

Abbâd b. Süleyman'ın fikirlerini benimseyenlere Abbâdiyye denildiği Eş'arî tarafından kaydedilmekte ise de daha sonraki eserler Abbâdiyye'den bahsetmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr* (nşr. M. Nyberg), Kahire 1925 → Beyrut 1957, s. 69; Eş'arî, *Mağâlât* (nşr. H. Ritter), Wiesbaden 1382/1963, s. 165-166, 180, 225-226, 246, 268, 467, 496, 640-641; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Tecceddü), Tahrân 1391/1971, s. 215; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, IV (nşr. Muhammed Mustafa Hilmi v.dğr.), s. 421; VI/1 (nşr. Ahmed Fuâd el-Ehvânî v.dğr.), Kahire 1382/1962, s. 127, 179; a.mlf., *Şerḥu'l-Uşûl-i-hamse* (nşr. Abdülkerîm Osman), Kahire 1384/1965, s. 489, 625, 754; Bağdâdî, *el-Farḥ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Kahire, ts. (Mektebetü Dârî't-türâs), s. 161-162; İbn Hazm, *el-Faṣl* (nşr. Muhammed İbrâhîm Nasr-Abdurrahman Umeyre), Riyad 1402/1982, V, 63, 71; İsfârî, *et-Tebşîr* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1359/1940, s. 46, 82; Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. Hans Peter Linss), Kahire 1383/1963, s. 9; Şehrîstânî, *el-Mîl el-ve'n-nihâl* (nşr. M. Seyyid Kîlânî), Kahire 1381/1961, I, 73-74; Sübkî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî v.dğr.), Kahire 1383-96/1964-76, II, 299; İbnü'l-Mürtazâ, *Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile* (nşr. S. D. Wilzer), Wiesbaden 1961 → Beyrut 1380/1961, s. 77; İbn Hacer, *Li-sânü'l-Mizân*, Haydarâbâd 1329-31 → Beyrut 1390/1971, III, 229-230; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 273, 277, 300, 357; a.mlf., "Abbâd b. Sulaymân", *El²* (İng.), I, 4-5; A. S. Tritton, *İslâm Kelâmı* (trc. Mehmet Dağ), Ankara 1983, s. 116-119; W. Madelung, "Abbâd b. Salmân", *Elr.*, I, 70-71.

MUSTAFA ÖZ

ABBÂD b. ZİYÂD b. EBÜ SÜFYÂN

(عباد بن زياد بن أبي سفيان)
(ö. 100/718)

Emevî kumandanı.

Künyesi Ebû Harbdîr; ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Babası Ziyâd'ın Muâviye'ye karşı direnmesi üzerine, Basra valisi tarafından kardeşleri Ubeydullah ve Abdurrahman'la birlikte rehin alındı. Ziyâd 53 (673) yılında ölünce Muâviye tarafından Sicistan valiliğine getirildi. Bu sırada bazı fetihlerde bulundu ve Kandehar'ı zaptetti. Yezîd halife olunca Sicistan valiliğinden azledildi. Yezîd'in ölümünü takip eden karışıklıklar sırasında kardeşi Ubeydullah ile birlikte Dimaşk'a gelen Abbâd, Mervân b. Hakem'in halife olması fikrini destekledi ve Mercirâhit Savaşı'na (684) birlik kumandanı olarak katıldı. Daha sonra Dûmetülcendle çekilmek istedi, fakat Muhtâr'ın gönderdiği bir birlikle savaşmak zorunda kaldı. Bu savaşı kazanan Abbâd'ın Halife Abdülmelik devrinde başka bir olaya karışmadığı anlaşılmaktadır. Halife Velîd, kardeşi Süleyman'ı veliahtlıktan azlederek oğlu Abdülazîz'i veliaht tayin etmek isteyince, Abbâd'ın onu bu fikrinden vazgeçirmeye çalıştığı söylenir. Büyük bir ihtimalle 100 (718) yılında öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *Târîḥ* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Necef 1386/1967, s. 206, 254; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşel), Kahire 1960, s. 177; Belâzürî, *Fütûḥu'l-buldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1863-66, s. 365, 397, 434; a.mlf., *Ensâbü'l-eşraf* V (nşr. S. D. F. Goitein), Kudüs 1936, s. 136, 267; Taberî, *Târîḥ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 179, 191-194, 196, 392, 1274; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Kahire 1285/1868, XVII, 53; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1385-86/1965-66, III, 415, 522-525; K. V. Zetterstéen, "Abbâd", *IA*, I, 8; a.mlf., "Abbâd b. Ziyâd", *El²* (İng.), I, 5.

HAKKİ DURSUN YILDIZ

ABBÂDÎ, Ebû Âsım

(أبو عاصم العبادي)

Ebû Âsım Muhammed b. Ahmed
b. Muhammed el-Herevî el-Abbâdî
(ö. 458/1066)

Şâfiî fakihî.

Herat'ta 375 (985) yılında doğdu. Büyük dedesi Abbâd'a izâfetle Abbâdî diye tanınan Ebû Âsım Muhammed'in hayatı ve şahsiyeti hakkında en geniş

bilgi, öğrencisi Ebû Sa'd'ın *el-İsrâf 'alâ gavâmizi'l-hükûmât* adlı eserinde bulunmaktadır. Fıkıh tahsiline Herat Kadısı Ebû Mansûr el-Ezdi'nin yanında başladı ve Nisâbur Kadısı Ebû Ömer el-Bistâmî, Ebû Tâhir ez-Ziyâdî ve Ebû İshak el-İsferâinî gibi bilginlerin derslerine devam ederek öğrenimini tamamladı. Birçok ilim merkezine seyahat etti, değişik ilim adamları ile tanıştı. Herat'a döndükten sonra kadı olarak görev yaptı. Resmî görevi yanı sıra birçok eser kaleme almış ve değerli öğrenciler yetiştirmiştir. *Kitâbü'r-raḥm* adlı eserin yazarı olan oğlu Ebû'l-Hasan el-Abbâdî ile Ebû Sa'd (Saîd) el-Herevî bunların önde gelenlerindendir. Şevval 458'de (Eylül 1606) Herat'ta öldü.

Abbâdî dikkatli bir âlim, yazdığı eserlerle Şâfiî fıkhnın tedvinine ve klasik üslûp kazanmasına emeği geçmiş büyük bir hukukçu idi. Nevevî'nin *ashâbü'l-vücûd** tabakasındaki müctehidlerden saydığı Abbâdî'nin, kapalı ifade ve nâdir kullanılan kelimelere karşı özel bir merakı vardı. Bu yüzden üslûbu çetrefildir. Ebû Sa'd, bu özelliğin ona hocası Ebû İshak'tan geçtiğini kaydeder.

Şâfiî fıkhnı dair yazdığı *Edebü'l-kazâ**, *el-Mebsût*, *el-Hâdî ilâ mezhebi'l-ulemâ**, *Kitâbü'r-Redd 'ale'l-Kâdî es-Sem'ânî*, *Kitâbü'l-Miyâh*, *Kitâbü'l-Et'ime*; *Kitâbü'z-Ziyâdât*, *Ziyâdâtü'z-Ziyâdât* ve *Tabakâtü'l-fukahâ*'i's-Şâfi'iyye başta gelen eserleri arasındadır. *Edebü'l-kazâ**, talebesi Ebû Sa'd tarafından *el-İsrâf 'alâ gavâmizi'l-hükûmât* adıyla şerhedilmiştir. *Tabakâtü'l-fukahâ*'i's-Şâfi'iyye ise G. Vitestam tarafından yayımlanmıştır (Leiden 1964).

BİBLİYOGRAFYA:

Ebû Sa'd el-Herevî, *el-İsrâf*, Süleymaniye Ktp., Yeni Cami, nr. 359; Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. Muhammed Avvâme), Dimaşk 1976 → Beyrut 1396/1976, VIII, 336; Nevevî, *Tehzibü'l-esmâ**, Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübü'l-ilmîyye), I/2, s. 249; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1398/1978, IV, 214; Zehebî, *A'lâ-mün-nûbelâ**, XVIII, 180; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî v. dğr.), Kahire 1383-96/1964-76, IV, 104-105; G. Vitestam, *Tabakâtü'l-fukahâ*'i's-Şâfi'iyye [Abbâdî], Leiden 1964, Mukaddime, s. 5-9; Brockelmann, *GAL*, I, 484; *Suppl.*, I, 669; Ziriklî, *el-A'lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, VI, 206; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), IX, 10; M. Th. Houtsma, "Abbâdî", *IA*, I, 8; J. Schacht, "al-'Abbâdî", *El*² (İng.), I, 5.

ALİ BARDAKLI

ABBÂDÎ, Ebû Mansûr

(أبو منصور العبادي)

Kutbüddin Emîr Ebû Mansûr
el-Muzaffer b. Ebî'l-Hüseyn
Erdeşir el-Abbâdî (ö. 547/1152)

İranlı mutasavvıf, vâiz ve hatip.

491'de (1098) Sincâbâd'da doğdu. Babası, Gazzâlî'nin de vaazlarını takip ettiği, Emîr Abbâdî adıyla tanınan meşhur vâiz Ebû'l-Hüseyn Erdeşir b. Mansûr'dur (ö. 1103). Merv'de şöhrete kavuştuğu için "Vâiz-i Mervezi" diye meşhur olan Abbâdî ilk tahsilini Merv'de yaptı. Tanınmış muhaddislerden hadis dersi aldı ve daha sonra hadis rivayet etti. Genellikle güvenilir bir hadis râvisi olarak kabul edilir. Fakat Abbâdî daha ziyade baba mesleği olan vâizlikle ün yaptı. Vaazlarında halkı coşturduğu için kendisine "Sultân-ı sühan", "Hâce-i ma'nâ", "Allâme-i rûzgâr" gibi unvanlar verildi. Mevlânâ Celâleddin, Şems-i Tebrizî'yi övmek için Abbâdî gibi bir ifade kudretine sahip olmayı arzuladığına göre (*Divân-ı Kebîr*, V, 188), Abbâdî'nin bu sahadaki şöhretinin daha sonraki asırlarda da devam ettiği anlaşılmaktadır.

Abbâdî Merv'de şöhrete kavuştuktan sonra Sultan Sencer'in elçisi olarak Bağdat'a gitti. Halife Muktefi-Liemrillâh'ın güvenini kazandı. Üç yıl kadar kaldığı Bağdat'ta vaazlar vererek halktan büyük ilgi gördü. Halifenin elçisi olarak Merv'e, oradan da tekrar Bağdat'a döndü. Elçilik göreviyle gittiği Hûzistan'da 2 Rebiülevvel 547'de (7 Haziran 1152) Asker Mükrem'de vefat etti. Cenazesi Bağdat'a getirilerek Cüneyd-i Bağdâdî'nin bulunduğu Şunîziyye Mezarlığı hazîresinde toprağa verildi.

Devrinde vâizliğin (müzekkirlilik) çok rağbette olması, onun küçük yaştan itibaren bu mesleğe ilgi duymasına sebep oldu. Serbest düşünmeyi ve fikirlerini rahat bir şekilde ifade etmeyi sevmesi onu mutasavvıflara yaklaştırmış, tasavvufî eserleri okuyup bunlardan faydalanmasını sağlamıştı. Eserleri tasavvufî düşünceye olan meylini ve bu konudaki bilgisinin derinliğini açık bir surette göstermekteyse de münasebet kurduğu şeyh veya mutasavvıflar hakkında kaynaklarda herhangi bir kayıt yoktur. Süfî tabakat kitaplarında kendisine yer verilmemesi, süfîler nezdinde mutasavvıf sayılmadığını gösterir. Talebesi Ebû Saîd es-Sem'ânî hadis rivayeti hususunda Abbâdî'nin itimada şayan olduğunu, ancak dinen doğru olmayan bazı hu-

suları yapmakta mahzur görmediğini söyler. Nitekim Hamza b. Mekki de Abbâdî'nin namaz konusunda ihmalkâr davrandığını nakleder ki, bütün bunlar onun dinî emirler karşısında pek hassas olmadığını göstermektedir. Din adamlarının halk üzerindeki nüfuzlarının kuvvetle hissedildiği bir dönemde yaşayan Abbâdî, hitabet gücüyle halkın güvenini kazandıktan sonra daha serbest konuşmuş ve daha rahat hareket etmiştir. Onun bu davranışı devlet adamları yanında itibar kazanmasını sağlamışsa da Hanbelîler'in tenkidine uğramaktan kurtulamamıştır. Çünkü o, İslâm tarihinde, herhangi bir ilimde ihtisas sahibi olmadan yalnız hitabet gücüyle büyük şöhret kazanan şahsiyetlerden biridir.

Eserleri. 1. *Şüfînâme (et-Taşfiye fi ahvâli'l-mutasavvife)*. Dört bölümden meydana gelen bu eserin birinci bölümünde tasavvuf ve tarikat konuları ele alınır. İkinci bölümde sülûk ehli mübtediler, evâsıt, müntehililer olarak üçe ayrılır ve her birinin yapması gereken işler anlatılır. Üçüncü bölümde tasavvufî haller zâhir ve bâtın olmak üzere ikiye ayrılır ve bu haller teker teker incelenir. Dördüncü bölümde tasavvufî istilâhlar ve süfîlerin âdâb ve erkânı üzerinde durulur. Abbâdî eserini sade bir dille yazmış, maksadını daha iyi anlatmak için sık sık müşahhas örnekler vermiş ve basit benzetmeler yapmıştır. Ona göre ümmet için nebî, talebe için hoca, cemaat için imam, hasta için doktor ne ise mürid için de şeyh odur. Abbâdî bu eserinde şeriatların birliği (vahdetü's-şerâi') meselesi üzerinde de durur ve bütün nebîlerin esas itibarıyla aynı şeyleri tâlim ve tebliğ ettiklerini ısrarla belirtir. *Şüfînâme*, Gulâm Hüseyin Yüsufî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1347 hş.). 2. *Menâkıbu's-şüfiyye*. Süfîlerden ve tasavvuf terimlerinden bahseder. Girişten sonra bir bab ve her biri ikişer bölüm (asl) ihtiva eden iki ana bölümden (rûkn) meydana gelir. Eser, Necîb Mâyîl-i Herevî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1983). 3. *Risâle fi ibâhati şurbi'l-ḥamr*. Şarap içmenin mubah olduğunu iddia eden bu risâlenin müellif nüshasını gördüğünü bildiren Sem'ânî, onun bu sözleri başkalarından naklettiğini söyleyerek onu savunmaktadır. Adı geçen yazar, bu eser hakkında, "Abbâdî'nin böyle bir risâle yazmış olacağını sanmıyorum; olsa olsa hükmü ihtilâflı olan nebîz'den bahsetmiş olabilir" diyen İbn Hacer'in görüşü-